

В честь столітних роковин уродин Тараса Шевченка.

Ч. 6. Рік I. Червень (June) 1914 Vol. I. No. 5.

Digitized by Google

Original from

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Entered as second-class matter February 6, 1914, at the post office at Jersey City, New Jersey, under the Act of August 24, 1912

Видане Товариства „Просьвіта“ в Америці.

Червень 1914.

Ч. 6.

June 1914.

РІК I

VOL. I.

З М І С Т:

Як закладати читальні і вести бібліотеки.

Чому рік має 365 днів.

Що таке грім.

Алькоголь, повільна отруя.

Шинок.

Всеволод Гаршин. — Чотири дні.

Заповіт Ярослава Мудрого.

Дні нашої слави і неволі.

ЦІНА 15 ЦЕНТІВ.

НАКЛАДОМ ТОВ. „ПРОСЬВІТА“ В АМЕРИЦІ.

В друкарні „Свободи“ — 83 Grand St., Jersey City, N. J.

1914

ENLIGHTENMENT

Published monthly by
**THE BOARD OF EDUCATION OF
THE LITTLE RUSSIAN NATIONAL
UNION OF AMERICA**

at 83 GRAND ST., JERSEY CITY, N. J.

Terms of Subscription:

U. S. A. **\$1.00** a year
To other countries **\$1.50** a year
Single copy..... **15 c.**

ЯК ЗАКЛАДАТИ ЧИТАЛЬНІ І ВЕСТИ БІБЛІОТЕКИ.

Ніхто не може заперечити, що одна з найперших причин неволі економічної і політичної нашого народу лежить в його темноті і непорядности в життю з культурнішими народами. Нині, в часі горячкового поступу в культурних змаганнях всіх націй сьвіта наш нарід числить 70 процент неграмотних сліпців, для яких сьвіт дошками забитий, до яких ніяка книжка, ніяка наука ні порада не має приступу.

Тому клич боротьби з темнотою, що окутала наш нарід, почуємо тепер від кожного сьвідомого ваги справи громадянина. Сей клич підніс вже перед пів столітем наш безсмертний Тарас, закликуючи земляків до просьвіти. Сей клич ще сьвятійший повинен бути нам в теперішну хвилю і довести нас до рішучих заходів, щоби знищити неграмотність і темноту серед нас **нашого** народу.

Щоби досягнути сю ціль, до сего ведуть дві дороги: 1) просьвіта подавана дітям в школі і 2) просьвіта подавана старшим при помочи читалень і бібліотек.

Ціллю отсих стрічок має бути подане декілька рад і вказівок, як забрати ся до заложеня читальні в якійсь місцевости, в який спосіб її заложити і як її вести.

В кожній місцевости, де поселило ся яке-таке число Українців, найде ся поміж ними декілька свідомійших, осьвічених одиниць, яким дорогою є справа просьвітного піднесеня нашого люду. Отсі одиниці, за почином чи одного з поміж себе, чи то по порозуміню ся декількох, повинні передовсім старати ся підготовити свою громаду на основане читальні.

В тій ціли найважнішою річю є: *ясно поставити ціль заснованя читальні*. Загал мусить знати, що лиш просьвіта і наука, а нічо инше спонукує передових людей громади до заснованя читальні; що читальня має на ціли служити загалови громади, а не одній якійсь партії, та що в слід за тим читальня стремить до того, щоби при собі згуртувати усіх, а не лиш членів якоїсь партії.

Рівнобіжно з підготовлюванем громади належить завчасу винайти в громаді одиницю — *чоловіка відповідного на провідника читальні*. Зовсім понятно, що наше патріотичне духовенство ніколи не відхиляє ся від обовязку бути душею читальні, та й сам нарід радо бачить свого пароха головою читальні, а читальня з головою-парохом на чолі має в громаді повагу. Алеж — нікуди правди діти — досьвід учить нас, що не кождий парох, хоч і прихильний справі, має досить енергії, часу, а часом і охоти, посвятити читальні тільки труду, тільки справді

часто для ньої треба жертвувати, тому бувало у нас часами і таке, що і з так малесенького числа читальень на америцькій Русі деякі під головством пароха заслїтили ся. Нераз, правда, причиною того бувало брак підготовлення громади на заложене читальні, однак при добрій воли і стараннях можна сю хибу в однім році направити. Всеж досьвід учить, що коли місцевий парох не чує в собі певности, що буде міг щиро зайняти ся читальнею, повинен се ясно сказати. Се парохови не уїме чести ні прихильности в громаді, противно, члени читальні, коли лиш будуть бачити в нїм щирого прихильника читальні, будуть оказувати йому любов і честь, кїлько разів будуть бачити його гостем між собою. Не менче важною справою, як винайдене голови читальні, є добір людей на членів видїлу. Видїл читальні, сеж її душа, а як її не має читальня, то вона не буде діяльна, а тим самим не приманить до себе членів. Існуючі вже у нас читальні власне найбільше на тій точці грїшать, що до видїлу покликує ся людей нераз як найменче до сего спосібних.

При приєднуваню членів для читальні пособляти. також буде пояснене, що *обовязок члена читальні кінчить ся на його моральнім поведеню і зложеню невисокої членської вкладки*. Наші люди дають ся часто під тим зглядом застрашувати. Тому кождий вступаючий в члени читальні повинен розуміти, що з хвилию, коли він сповнив сей малий обовязок, від нього читальня бїльше нічого не жадає, і не має права жадати; натомість він має право користувати ся читальнею, то значить користати з передплачуваних часописий, журналів та її бїбліотеки.

Чим бїльше *помочи і добродїйства* зазнавати будуть від товариства, члени читальні, тим бїльше

громадян згуртує се товариство при собі. Тому власне обовязком віділу читальні є дбати про се, щоби члени читальні відчували користь з належання до ньої. Що належить робити, та що корисного заводити в читальни, се тяжко уняти в один шабльон; в кожній нашій громаді суть відмінні відносини і потреби населеня, отже тим самим і віділ читальні мусить уживати приноровлених до відносин в своїй місцевости способів, аби читальня могла стати як найкориснішою для своїх членів.

Дальшою принадою до приступленя в члени читальні буде і нагода в читальни забавити ся. Коли читальня уряджує товариські сходини для забави, коли дає своїм членам веселі хвилі для покріпленя умученого духа щоденною журбою, то тим самим і дає знак, що вона сама живе і що у ній здорові відносини.

Отсе булиб загальні вказівки, яких повинен придержувати ся провідник в громаді, який задумує у ній заложити читальню. Обдумавши в сей спосіб діло а також підготовивши належито почву під читальню, можна уже забрати ся до самого основаня читальні.

В тій ціли запрошує ся найохотніші одиниці до якоїсь простірнійшої хати на нараду. Провід в нарадах обіймає звичайно найстарший віком з присутних, як тимчасовий предсідатель. Сей покликуює секретаря, який веде протокол з отсих *перших загальних зборів* читальні. По отсих доконечних формальностях предсідатель уділяє голосу наперед вибраному бесідникови, який реферує про значіне і вагу просвьіти і читальні в громаді. По сій його промові забирають інші голос та остаточно піддає ся під голосованє резолюцію, домагаючу ся основаня

читальні в даній місцевості. Коли дана резолюція зістала принята, тим самим читальня зістала основана. Членом читальні стає кождий, хто обявить волю приступити до читальні і зістане прийнятий виділом. Його обовязком є платити до каси читальні такі вкладки, які ухвалить перший загальний збір читальні; повинен старати ся о нових членів, а особливо старати ся о ширене просьвіти в своїй громаді; остаточно в означених днях збирати ся в льокали читальні на спільне читане пожиточних книжок і письм, як також на наради в справах просьвітних.

Користи, які член має через се, що належить до читальні суть слідуючі: він бере участь в загальних зборах і всяких нарадах читальні, забирає на них голос, ставить внески, голосує, може бути вибраним до виділу читальні, та може вглядати в рахунки виділу; має право читати книжки і часописи та всякого рода письма, які находять ся в читальни; може їх позичати до читаня до дому, під услівями постановленими виділом читальні; взагалі може користати з усіх добродійств і помочи, які відповідно до місцевих умовин та матерьяльних засобів читальня зможе уділяти своїм членам.

Другою справою, яка мусить бути порішена на перших зборах читальні, є вибір виділу читальні. Сей виділ складає ся з п'ятох членів і двох заступників. Виділ вибирають члени на загальних зборах. По виборі, чи то того самого дня коли на се є час, чи пізнійше, виділ уконституує ся, то зн. вибрані виділові вже самі між собою, вибирають з поміж себе голову, заступника голови, секретаря, касієра і бібліотекаря. Яких людей належить вибирати до виділу, про се було говорено повисше.

Коли читальня зістала уже основана, коли вибрано її виділ, обговорено усі найважніші питання, як способи її ведення, льокаль, фонди і т. п. тоді першою зараз задачею виділу є старати ся о відповідні часописи і книжки. Особлившу увагу передовсім повинно звернути ся на книжки, які мають тривалішу вартість і обговорюють всяку річ докладніше, як часописи. Книжки читають ся також лекше, бо містять завсїгда річи докінчені і суть вигідніші до читаня та до випожичуваня. Часописи мусять бути завсїгда в читальни і не повинно ся їх ніколи випожицати, бо кождий член читальні хоче тоді, коли має пару хвилин вільного часу, вступити до читальні і переглянути їх і ніхто не має охоти ждати на часопись так довго, аж хтось зверне випожичене число. Противно, книжки можуть йти з рук до рук, від хати до хати. Проте кожда читальня мусить мати у себе певний запас книжок до читаня, або так звану бібліотеку.

Декому може здавати ся, що се страх тяжко заложити бібліотеку. Та воно так страшно не є. Коли виділ читальні є рухливий і добрий, то в короткім часі може призбирати невеличке число книжок, які зовсім вистануть в перш их починах читальні.

Щоб заложити бібліотеку, на те є дві дороги: старати ся о книжки даром і купувати. В першім разі велику вагу має устна агітація в кругах знакомих. Коли походити і попросити, знайде ся не одна книжка і вплине до нової бібліотеки. Місцевий сьвященик та і не одна інтелігентнійша одиниця певно не живуть без лектури і певно, коли їх попросить ся о се, зможуть подарувати новій бібліотеці кілька перчитаних уже книжок.

Певний дохід на бібліотеку приносять дальше складки, збирані при відповідній нагоді, як вечериці, представлення, балі. Дещо дасть ся також зібрати і з оплат за випожичуване книжок нечленам читальні. Рівнож всяке місцеве запомогове товариство певно що не збідніє, коли рік річно зі своєї каси ухвалить декілька долярів для читальні на закупно книжок; треба лиш вміти о се постарати ся.

Як виходить, то засоби, якими пересічно може розпоряджати читальня на закупно книжок суть не дуже великі. Проте належить купувати найліпші і найконечнійші книжки. Передівсім отже при купованю книжок треба застановити ся, що купувати, аби не викинути даром гроший. В першій мірі треба на се звертати увагу, аби книжки були добрі і популярні, бо лише такі принесуть користь і будуть для усіх зрозумілі. На научні праці і научні часописи шкода робити видатків: для них, крім інтелігентних і вже відповідними школами підготовлених одиниць певно не найдуть ся читачі; а коли і найдуть ся, то не зрозуміють їх і перестануть читати. Декілька з відділів Р. Н. Союза, які заложили свої бібліотеки, поповнили власне сей блуд, що закупили невідповідні для своїх читачів книжки. Видано в декількох случаях навіть і по кількасот долярів, спроваджено такі цінні видання, як Історія Руси України М. Грушівського, Записки Наукового тов. ім. Шевченка і т. п. і показало ся, що вони припадають пороком, бо нема читачів: книжки сі, хоч великої научної стійности, суть незрозумілі, за тяжкі для наших пересічних читачів. І не дивниця: навіть в дуже осьвічених краях, як Англія, Франція і Німеччина, як показує статистика, на 100 прочитаних

книжок припадає 60 до 75 на красну літературу, то зн. оповідання, описи, драми, комедії і верші, а доперва решта, то є 25 до 40 на твори научні. А щож доперва у нас, найтемнішого народу в сімї культурних націй?

Докладну програму, які книжки повинна обіймати читальняна бібліотека у нас, подати трудно. Се головно залежить від загального уровня образования членів читальні, а також не менше мусить бути приурочена до місцевих обставин. Найзагальнійше кажучи бібліотека повинна-б складати ся: перше з книжок з ширшим змістом для всіх читачів; друге, із спеціальних фахових книжок; приміром, если читальня знаходиться в околиці фермерській, і більшість її членів є фермери, то тоді в сім другім відділі повинні переважати книжки господарського змісту; коли знова читальня є в місцевости, де більшість її членів робить по фабриках пр. в прядильнях, то і книжки фахового відділу повинні бути відповідного змісту.

Головним відділом в наших бібліотеках повинна бути *белетристика*. Тут належать оповідання, повісти, казки, верші, комедії, драми. Задачею сего відділу бібліотеки є передовсім заправити початкуючого читача до читання, і тому тут передовсім мусять бути книжки незвичайно інтересні. Досвід учить, що найбільше розцікавлюють початкуючого читача книжки змісту фантастичного, описи якихсь незвичайних пригід, історичні оповідання і т. п.

Коли бібліотеку тяжко здобути, то ще тяжше удержати її в порядку. А дуже часто трапляє ся таке, що на бібліотекаря виберуть чоловіка зовсім невідповідного; він часто не має понятя про таку звичайну річ, як се, що треба списати книжки і тримати

їх під ключем, що коли позичає кому якусь книжку, то треба се записати і т. и. Тому на бібліотекаря треба брати чоловіка письменного, та обутого з книжками. Бібліотекар, що сам нічого не читав, не потрафить порадити другим, яку книжку взяти, отже тим самим він зменшує вплив бібліотеки на громаду і відтягає від ньої людей. Бібліотекар очитаний притягне до бібліотеки навіть найбайдужнїйших, бо потрафить промовити до них, заохотити їх до читаня, показати їм користи з книжки, а в потребі і самому прочитати що небудь. Він знати-ме також, кому дати яку книжку, і що в нїй можна знайти, та за короткий час навіть і в великій бібліотеці буде обертати ся, як в власній хаті. Бібліотекар мусить бути рухливий і чемний для всіх, хто з ним має до діла. Він мусить бути скрайно справедливий і не сьміє одним робити усе без виїмку, а другим ставити трудности. В бібліотеці мусить бути рівна міра для усіх, для знайомих і незнайомих, для старших і молодших, для богатших і біднїйших, для знатнїйших і незнатнїйших. Вкінци бібліотекар мусить бути чесний і солідний, так, щоби можна на нього спустити ся і повірити йому без страху ведене бібліотеки.

Крім сих прикмет бібліотекар мусить мати особливо тут, у нас, відповідне занятє, яке полишалоб йому доволі вільного часу, особливо вечерами, посвятити ся своєму обовязкови. Коли бібліотекар через свою роботу рідко коли може явити ся в бібліотеці, то випозичаючі тратять охоту ходити до такої бібліотеки. Точність бібліотекаря приучить і людей до точности і до придержуваня приписаного часу.

Щоби книжка була придатна до ужитку і можна її легко найти, на те треба її зазначити, затигнути в спис і поставити на сталє місце.

Передовсім кожду книжку, яка приходить до бібліотеки треба підписати, щоби було знати, чия вона. Робить ся се через прибите печатки читальні на відворотній стороні заголовка і на послідній стороні. Потім затыгає ся книжку в спис, або т. зв. катальог. Кожда книжка, яку затыгає ся в катальог, дістає насамперед відповідне число. Його пише ся звичайно на невеликій карточці і наліплює ся на хребті книжки, трохи понизше від горішного кінця.

В катальог, кромі числа, яке дає ся з практичних зглядів, а передовсім на те, аби знати, де стоїть книжка в бібліотеці, вписує ся ще назвиско і імя її автора, дальше докладний відпис заголовка книжки, місце її видрукування і рік виданя. Вигляд звичайного катальогу є такий:

Число	Назвиско автора і заголовок книжки	Місце друку	Рік виданя	Ціна	Увага
1	Шевченко Тарас Твори. 2 томи	Львів	1907	\$2.00	Виданє Просьв. „Руська Письм.“ Куплено дня 5. 1. 1914
2	Гоголь Н. РІЗДВЯНА НІЧ Оповіданє	Jersey City, N. J.	1914	20 ц.	Виданє Тов. „Просьв. в Ам.“
3	Левицький Іван Х М А Р И. Повість.	Львів	1904	1.50	Дарунок добр. Н. Н.

Ось такий катальог повинен знаходити ся завжди в руках бібліотекаря і до нього він мусить вписувати в поданий спосіб кожду нову книжку, яку набуде бібліотека. Отсей катальог є неначе показником маєтку читальні, а заразом дає ясний образ розвитку і зросту читальні.

Крім сего, так сказати-б урядового катальноу, бібліотекар мусить зладити другий, підручний катальог для випозичаючих. Його найліпше робити вже не після порядкових чисел, то зн. так, як книжки приходять до бібліотеки, але після азбуки, то є, коли до книжки вписує ся книжки після імен авторів. До сего бере ся грубшу, лінійовану книжку і ділить ся її на кілька відповідних частий. Перша часть ма-лаб заголовок: „Поезії”, друга: „Повісти і оповіда-ня”, третя: „Драматична література”, четверта: „Твори научні“. Се робить ся на те, щоб кождий, хто хоче винайти якусь книжку з відповідної галу-зи літератури, не потрібував тратити час на пере-гляданю цілого катальноу; він переглядає лиш той відділ, з якого хоче випозичити книжку. В кождім з чотирох повисших відділів ділить ся картки в той спосіб, що на кождій з гори виписує ся за порядком букви азбуки. І так книжка ч. 1 з головного ката-льогу поміщує ся в відділі 1-ім підручного ката-льогу і то на сторінці, на якій в горі знаходить ся букв-ва „Ш”. В підручнім катальозі затыгає ся сю книж-ку трохи в відмінний спосіб, іменно так:

Назвиско автора	Заголовок книжки	Місце, рік виданя	Сторін друку	Число книжки
ШЕВЧЕНКО ТАРАС	Твори. Поезії.	Львів 1907	Том I. 544 „ II. 532	1

Дальшу порядкову книжку з головного каталога затыгає ся знова у відділі другім, під буквою „Г” в той самий спосіб:

Назвиско автора	Заголовок книжки	Місце, рік видання	Сторін друку	Число книжки
ГОГОЛЬ Н.	Різдвяна ніч. Оповідане.	J. C. N. J. 1914	94	2

Слідуючу книжку затыгає ся в тім самім відділі, але вже під буквою „Л” (Левицький Іван), позаяк є се повість.

Коли приміром до бібліотеки наспів книжка, у якій виступають названі особи і рєзмавляють на переміну з собою, то се знак, що сю книжку належить вже затыгнути в третім відділі, позаяк се є або драма або комедія. І знова її затыгає ся на сторінці з тою буквою, на яку зачинає ся імя автора. В такий спосіб зладжує ся підручний каталог, який повинен все лежати на столі в читальни, і з якого члени вибирають собі книжки.

Бібліотеки по читальнях сповняють доперва тоді свою задачу, коли випожичають як найбільше книжок. Тут залежить дуже много від бібліотекара. Він з'єднує людей, заохочує їх до читаня, радить які кому брати книжки. Години, в котрих позичає ся книжки, повинні бути вибрані так, щоби не перешкаджали бібліотекарєви в його звичайнім занятю і були приступні для як найширшого загалу. Найліпше випожичати книжки в неділю, зараз по Службі Божій, а в зимі, то ще й в якийсь другий день в тижни, вечером.

Щоби знати хто випожичив і які книжки, то бібліотекар мусить вести ще і третю книжку: „Спис випожичаючих”. Ся книжка є незвичайно проста і не вимагає великої праці. Є кілька взорів, після яких її веде ся. Та для наших читалень, де число членів ніколи не є дуже велике, найпростійший є слідуєчий спосіб. Кождий чоловік, який випожичає з бібліотеки якусь книжку, дістає в „Списі випожичаючих” окрему сторінку, на якій в горі випишує ся його імя. Взорець веденя „Спису пожичаючих” був би такий:

Стельмах Іван

Заголовок кнжки	День випожичення	День віддаця	Увага.
Шевченко Тарас Поезії.	15 січня 1914	1. лютого 1914	
Франко Іван Панські жарти.	1 лютого 1914	1 го мая 1914	Заплатив 25 ц. кари

і т. д.

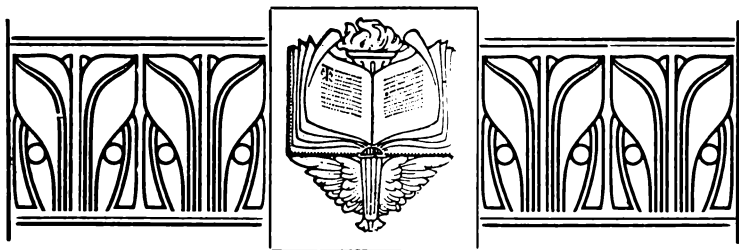
Додати ще треба, що аби бібліотека вела ся взірцево, мусять ще бути певні якісь правила, яких мають придержувати ся пожичаючі. Сі правила повинні находити ся виписані читким письмом на кількох картках в читальни, на виднім місци. Які сі правила мають бути, се вже залежить від головного виділу читальні. Та про одно правило не вільно ніколи забути: що книжки випожичає ся лиш на протяг якогось стало означеного часу: хто-б передержав книжку довше, як на се позваляє правило, сей мусить заплатити якусь означену кару. Сю кару записує ся в рубриці „Увага” в „Списі пожичаючих”.

Дальше, позжичаючий речить за визичену книжку, і мусить її звернути в добрім стані; загинати роги карток, слинити папір при перевертаню карток і мазати книжку олівцем, мусить бути строго заборонено. Книжку позжичаючий не сьміє відпозжичати другим. Такі і тим подібні постансви не зашкодить виписати окремо на осібнім акруши, на якім кождий позжичаючий має покласти свій підпис, на знак, що знає про повисші постанови що до випозжичуваня книжок, і що на них годить ся. Такий аркуш з підписами переховує бібліотекар у себе.

Наприкінци ще раз підносимо з натиском, що кожда читальня і бібліотека мусять стояти осторонь від активної, партійної політики. Задачею читальні є ширити просьвіту серед народу, а не мішати ся до партійних спорів, не обставати лиш за одною стороною, або за ньюю агітувати. Через противне поступованє повстає серед членів читальні незгода і богато людий інших поглядів зневірює ся в читальню, а що більше, в богато случаях тратить навіть охоту до всякої дальшої просьвіти.

Так само не повинна ані читальня ані бібліотека мішати ся в релігійні справи або церковні, парохіяльні роздори. Такі церковні невзгоди викликають пристрасну борбу і найбільше шкодять розвоєви читальні. Можна навіть сьміло сказати, що читальні, які вмішують ся в усякі партійні чи релігійні спори, приносять народови не пожиток, а лиш шкоду, і то нераз дуже велику. Читальня і бібліотека мають служити лиш справі просьвіти і науки а просьвіта і наука не знають ніяких партій. Лиш зовсім безпартійно ведена читальня і бібліотека можуть сповняти свою задачу: ширити сьвітло знаня і науки серед нашого народу.

А. Ц—кий.

ЧОМУ РІК МАЄ 365 ДНІВ.

Чому рік має 365 днів, — се питання, на яке не одна людина шукає відповіді. І дійсно цікаво знати, чому люди взяли при міреню часу саме то а не інше число.

Колись давно, дуже давно не знали люди ніякого поділу часу. Виділи лише, що сонце правильно сходить і заходить, що веремя правильно змінє ся, що в природі якийсь час всьо розвиває ся, потім дозріває, далі нидіє а на кінець завмирає. Мусіли завважати й се, що всі ті прояви по якімсь часі майже без зміни повтаряють ся і тривають знова таксамо довго, як передше.

Сі всі спостереження навели людий на то, що стали відріжнати чотири пори, а саме весну, літо, осінь і зиму, які разом давали рік.

Сей спосіб поділу часу вдержав ся довго передовсім серед тих народів, що робили коло рілі, бо управа землі так звязана з порами року, що чо-

ловік мусів прийняти час всіх пір року, як міру дов-ших відступів часу.

Людина наділена розумом і даром спостерігання приглядала ся всяким явищам природи все пильнійше і закримітила, що місяць видний на небі змінє свій вигляд, що та зміна має також дуже правильний хід а дванайцять слідуєчих по собі відмін місяця годять ся меншебільше з одною зміною з пір року. Се спостереженє використав чоловік і завів місячний рік. Тому, що нів приходить все що $291\frac{1}{2}$ днів, тривав той місячний рік 354 днів. Як бачимо отже був він неточний та мав ще й ту хибу, що його початок все пересував ся. Щоби сему зарадити мусіли додавати від часу до часу тринайцятий місяць і так вирівнували ріжницю.

Сего поділу часу уживали Греки і Римляни а Жида й Магометани уживають його до нині.

Людська думка ніколи не спочиває а працює безвпину над поширенєм свого знаня і доходить до все новійших спостережень. Видів чоловік, що сонце сходить і заходить, що місяць все правильно змінє ся, але видів й се, що круг сонця змінє ся відповідно до пір року, та що се дуже правильно повторяє ся. Зміна круга сонця сходила ся зі зміною пір року, годі отже було не впасти на думку, що сонце а не місяць, що сонце а не пори року, повинно бути основою поділу часу тимбільше, що в цілій природі видно було його всетворну силу, його благодатний вплив. Кожний міг прецінь бачити, що верємя стає гарнійше тоді, коли круг сонця більший, а прикрійше коли він меншає. Крім того наука про небесні тіла відкрила людям і се, що й зьвізди кругом сонця в кожду пору року є инші.

Сей послідний дослід дав змогу обчислити докладно, що зоряне небо переходить зміни, які все повтаряють ся що 365 днів і кілька годин. Тепер отже була вже зовсім добра підстава поділу часу тому й заведено соняшний рік. Перші знали його Єгиптяни а потім й Римляни, від яких прийшов він потім враз з християнством і до других народів Європи.

Принятий від Римлян рік мав, як бачимо, 365 днів. Але кожний четвертий рік мав 366 днів, а се тому, бо треба було вирівнати недокладність, яка виходила з того, що сонце ставало між тими самими зв'яздами по 365 днях та ще і кількох годинах. Тих кілька годин додавали вони отже кожного четвертого року в місяці лютім як один день і такий рік називали переступним.

Але й тут виходила недокладність, бо на додаваний день не було цілих 24 години, хоть його рахували за цілий. Через то пересічний рік був все довший о кількадесять мінут а се робило на кожних сто літ один день. Наслідок того був такий, що по киждих сто роках новий рік приходив все о один день пізнійше, як се виходило би було після обчислень з зоряного неба. Так було до 16 столітя. Щоби сю неточність усунути перевів папа Григорій XIII. поправку в тім напрямі, що послідний паристий рік кожного столітя не є вже переступний. Ріжницю знова тих кількох днів, які росли були до тої пори усунув в той спосіб, що казав відразу перескочити в однім місяці кілька днів.

Сей рік справлений Григорієм XIII. прийняли всі народи західної Європи і тому новий рік припадає у них 14 днів вчаснійше як приміром у нас,

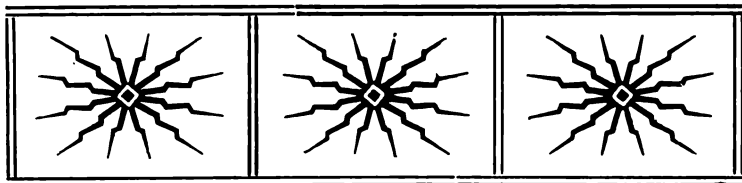
бо ми тримаємо ся того несправедливого календара, якого уживали Римляни.

Досї пізнали ми отже, як люди поволи приходили до все лішого поділу часу і як остаточно вдало ся їм завести зовсім докладний рік.

Се, що люди так довго мучили ся заки змогли прийти на докладне обчисленє року, оправдує ся тим, що не знали причин: зміни шір року, круга сонця та відмін місяця. Аж много пізнійше відкрили люди, що земля крутить ся довкола сонця та ще й довкола своєї осі. Час потрібний землі, аби обернула ся довкола себе, се одна доба. Щоби знова земля обійшла раз навколо сонця треба 365 днів 5 годин 48 минут і 45 секунд. Коли отже се знаємо, зрозуміємо зовсім добре, чому рік має 365 днів та чому заведено ще й переступний рік. Пять годин іменно і тих кілька десятків минут роблять кожного четвертого року майже одну добу і сю добу треба додавати все як 29 день місяця лютого.

Збираючи отже то все, що ми досї сказали, бачимо, що за основу до сонішного року взяли люди час, якого треба землі, щоби могла обійти раз довкола сонця. Очевидно, що в тім самім часі переходить й зоряне небо відповідні зміни і тому хоть люди не знали ще тої головної правди, що земля крутить ся довкола сонця, могли обчислити зовсім докладно соняшний рік.

Написав проф. **Микола Яцків.**

Микола Яцків.

ЩО ТАКЕ ГРІМ.

Дуже поволи пізнавали люди причини всяких, хотьби й найзвичайніших явищ природи. Много літ й віків минало нераз заки могли вони розслідити якесь явище докладно, заки могли зрозуміти його суть. Нині приміром дивуємо ся, як хто не знає відки бере ся дощ, що таке мрака, роса, хмара, але колись давно не знав чоловік причин сих всіх явищ і пояснював собі їх на всякий спосіб, а нераз навіть дуже дивно.

Одно з найцікавіших явищ природи, а саме грім, розслідили люди аж в найновіших часах, хоть його причин шукали від дуже давна. Спершу думали, що се якась надприродна сила, що се якийсь бог, котрий обявляє свій гнів кидаючи страшні стріли. Такі перекази про бога грому можна стрінути майже у всіх народів. Навіть назва грому, приміром у нас „перун”, у німців „доннер”, се давні назви тих богів.

Що первісна людина вважає гріз за надприродне єство, се нічого дивного. Вона бачила прецінь силу сего явища, бачила, що грім вбиває, підпалює, страх отже велів їй віддавати громови божу честь.

Але в міру того, як людина розвивала ся, як єї знанє збільшувало ся, прийшла вона на то, що й грім нічо инше, як лише якийсь явище, котрого причини треба шукати таки в самій природі. Довгий час думали, що у воздуху збирають ся якісь гази, котрі самі від себе запалюють ся, вибухають з великою силою, а як натраплять на який небудь предмет, нищать його або запалюють.

Такий погляд на грім і блискавку вдержав ся аж до вісімнадцятого столітя. Тоді вчені впали на думку, що блискавка, се нічо инше як електрична іскра, а грім се гук, що творить ся при появі блискавки. Перший що виказав правдивість сего здогаду був Венямин Франклін, про якого нераз мали ми нагоду чути. Він іменно заслужив ся много коло вибореня свободи американським Сполученим Державам, писав много гарних творів та займав ся наукою. Був також президентом державної ради в Пенсильванії. Франклін отже зробив паперового орла і пустив його високо на звогненім шнурку. Саме в ту пору збирало ся на бурю отже блискало й греміло. Коли Франклін наблизив металеву кульку до ключа привязаного на кінці шнурка, увидів, що з того ключа стала перескакувати на кульку електрика в виді іскри. Ся електрика спливала з хмар по звохченім шнурку. Значить отже в хмарах збирає ся електрика. Від сеї пори стало отже ясно, що блискавка се світло, яке творить ся при електричнім виладовуваню хмар в часі бурі, а грім се гук, який при тім виладовуваню слідує.

Для зрозуміння однак сего, треба ще й сліду-
чого пояснення.

Електрика, се сила, яка витворює ся, коли тер-
ти о себе якісь два тіла. Як станемо приміром терти
кавчуковий гребінь сукном, то в тім гребені стане
витворювати ся електрика. Як наставимо до гребеня
палець, то зібрана електрика перескочить з гребеня
в виді іскри на палець, значить, як кажуть
учені, слідує електричне виладоване гребеня. Коли
ми робили се в темній комнаті, запримітимо, що
іскра, яка перескакує з гребеня на палець є синява,
подібно як блискавка. Крім того почуємо, що в ту
хвилю коли вона перескакує або, як кажуть учені,
виладовує ся, чути тріскіт.

Зовсім то само, що іскра є й блискавка, а що
тріск є грім. Розуміє ся, що та іскра в часі бурі ду-
же сильна отже й її світло дуже ясне, а її тріскіт
дуже сильний.

Розуміємо вже, що таке грім і блискавка але
цікаве се відки та електрика бере ся в хмарах. Хма-
ри, як знаємо не є нічим другим лиш парою з води,
яка є на нашій землі. Та пара уносить ся високо і,
як бачимо нераз, якби пливає по небі. В часі того
руху тнуть одні частини хмари в другі і притім ви-
творює ся електрика і збирає ся на хмарах. Опісля
виладовує ся та електрика то значить перескакує
в виді великої іскри на другі хмари або й на які
небудь предмети на поверхні землі. При тім повстає
очевидно ясне світло, яке називаємо блискавкою і
гук який називаємо громом.

Розуміє ся, що свійства електрики, яка витво-
рює ся в хмарах такі самі як і тої електрики, яку
чоловік сам годен витворити коли приміром стане
терти кавчуковий гребінь вовняним сукном, або зви-

чайне скло кожухом. Одна й друга може запалити якийсь предмет, одна й друга може — як є сильна — розтопити всякі метали а навіть каміне; одна й друга може своєю силою вбити живоче вство, бо спалює його на вуголь. Одна лише хиба ріжниця, що електрика, яку витворює чоловік сам дає ся опанувати і ужити до всяких цілий приміром двигання фабрик електричних залізниць і т. п.

При блискавці й громі бачимо ще одну цікаву річ а саме то, що нераз від хвилі як блисне мине кілька або й кільканайцять секунд, заки почуємо грім. Причина сего явища та, що сьвітло доходить до нас скорше як голос. Наперед отже бачимо блискавку а потім аж чуємо грім. Після того, як за скоро по блискавці чути грім можна навіть обчислити як далеко від нас грім вдарив. Як приміром вчуємо грім по блискавці по одній секундї то знак, що грім вдарив 340 метрів від того місця де ми стоїмо, бо сьвітло робит на одну секунду 340 метрів більше як голос. Тому й нема чого боятися, тоді коли вже чуємо грім, бо блискавка вже десь вдарила і небезпека минула.

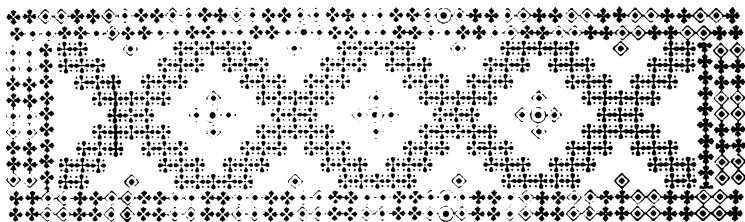
Нераз буває так, що блискає а грому зовсім не чути. Се тому, що блискає десь дуже далеко а голос пропадає, бо його сила нищить ся через поборюване воздуха, крізь який мусить пробивати ся.

На сам кінець годить ся згадати ще й про так звані громозводи. Се є прилади, якими люди забезпечують свої будівлі перед ударом грому. Громозвід се довга, остро закінчена металева штаба, уставлена високо на дасі. Її острій кінець є позолочений, щоби не ржавів. Від тої штаби веде грубий дріт аж до землі. На кінці дроту є широка бляха, яку закопують в вогкій землі або впускають в керницю. Електрика,

що збирає ся у воздуху ослаблює ся через громозвід і тим способом минає небезпека, щоби грим вдарив в будинок. Колиби знова навіть й ударив то певно в громозвід, а се нешкідливе, бо ссйчас зійде дротом в землю. Як бачимо отже громозводи є дуже хосеним винаходом, бо дають змогу забезпечити ся перед несподіваним огнем від грому. По селах роблять службу громозводів високі дерева, бо грим ударяє звичайно в предмети, що вистають високо над землею, в тім випадку отже скорше в дерева як в хату.

Дуже часто вбиває грим людей, які працюють серед поля, де нема близько ніяких високих предметів. Коли отже чоловік мусить вже бути в часі бурі в полі, то найліпше положити ся на землю а всякі річи як косу, сапу, відкинути на бік. Сідати під високе дерево небезпечно, бо в него легко може вдарити грим і вбити очевидно й чоловіка.

Герберт Кауфман.

АЛКОГОЛЬ, ПОВІЛЬНА ОТРУЯ.

(Переклад з англійського В. Свистуна).

Часто людина говорить таке:

„Я вживаю напитеків регулярно але все в міру. Ніхто не бачив мене коли паним, а мимо сього я по кожного дня. І що мені се шкодить? Можете ви замітити якусь зміну на мені?“

Здавалось би, що сій людині ліпше дієсь як вам. Ви не можете бачити нічого лихого на ній. Як що взяти зовнішний вигляд під розвагу, так справа є прямо проти вас. З вигляду ся людина видаєсь цілком здоровою.

Чи справді так? Наслідки алькоголю не показують ся аж в такій мірі, щоби звертати на себе сильну увагу, принайменше доки услівя ще не-зрілі.

На людині, що виходить на вулицю по довшій забаві, видко дуже добре наслідки горівки; навіть малі діти запримічують се.

Сей чоловік може бути не п'яним. Кілька годин могло пройти з того часу, коли він покушав каплю горівки. Але кождий може бачити, що його фізичний систем потерпів велике забуренє.

На уміркованім п'яниці не можна бачити сих признак, але алкоголь, який він втягає в себе щодня, робить своє діло і поволи але певно підкопує його фізичну будову.

В ряди-годи ми зустрічаємось з якимось старим чоловіком, здоровим і сильним не зважаючи на се, що він був уміркованим п'яницею через ціле своє житє.

Но ніхто не схоче заперечити факту, що сей старий чоловік є виїмком—і то дуже рідким виїмком.

Богато старців, які повинні-б бути здоровими та сильними, терплять від зроджених навичкою до питя недуг, яких рабами стали вони ще за молодих літ.

Вони збирають плоди свого нешкідливого й уміркованого питя в катарі, скірних недугах, гостці, що спричиняють їм тілесні тортури, болі костий і роблять нужденними та невдячними вечерні дні (їх житя), в яких повинні царити спокій і краса.

Ми покличемось на звідомленє п. Месурер, директора Департаменту Добродійности в Парижі, про наслідки алкоголізму в Франції.

Не встигло се звідомленє бути опублікованим, як французькі торговці горівок виступили проти нього боевою лавою. Скликувано віча обуреня. Почти були закидані всякими родами протестів проти правдивости твердження Месурера, що алкоголізм поволі але певно нищить французький нарід.

Діскусія прибрала вкінці такі гострі форми, що правительство було примушеним віддати образливе

звідомлене під строгий дослід, який вповні потвердив правдивість звідомлення.

Ми цитуємо з відозви виданої „Слідчою Радою для піднесеня загального добра” та розширеної тепер по цілій Франції.

„Алькоголізм є хронічним затроюванем в наслідок постійного уживаня алкоголю, навіть як він не викликає п'яного стану.

„Є блудом говорити, що алкоголь є потрібним для чоловіка, який працює тяжко, або що він відсвіжує силу.

„Штучне подразнене, яке він викликає, зараз спричиняє вичерпане і нервово ослаблене. Алкоголь не є корисний для нікого, а шкідливий для кожного.

„Алькоголізм викликає найріжнійші й найфатальнійші недуги жолудка та внутренностей, параліж, водяну пухлину й божевіле. Він є одною з найчастійших причин чахотки (сухіт).

„Накінець він погіршує й зміцнює всі гострі недуги, як тиф, запалене легких, запалене шкірне.

„Сї недуги дошкулують тверезому чоловікови в малім степені, коли чоловіка, що п'є алкоголь, вони поборюють дуже скоро.

„Гріхи родителів проти правил здоровля мстятся на їх дітях. Коли їх діти переживуть перші місяці свого житя, їм загрожує умова слабість або епілепсія, або пізнійше забирає їх смерть в наслідок таких недуг, як запалене мозгу або чахотка.

„Алькоголізм є одним з найстрашнійших нещастя для здоровля одиниці, істнованя родини та розвою нації.”

Ш И Н О К.

Не велику й не богату
Чоловік построїв хату,
Та й поставив у селі,
Коло мосту, на шинлі.

Потім він, як в клітці пташк
Над вікном повісив фляшку,
І як вітер похитає,
Фляшка візьме та й киває.

А хибаж воно від віку
Тєє можна чоловіку,
Щоб, як фляшка закива,
Не здуріла голова?

От як фляшка закиває,
Він до шинку й повертає;
Сяде, гляне в поставець, —
Та й потягне гаманець.

І вже гроший і не ліче...
Чоловіче, чоловіче!
Що в тій бочці он-де є,
Все воно до дна твоє!

Там сидить твій заробіток.
Там лежить худоба діток,
Сіно те, що ти косив,
Жито те, що Бог вродив;

Там твоя свитина сіра,
Хамути, ярмо, сокира;
Дрова ті, що ти продав,
Садовина, що збирав;

Сили ті, що їх не стало,
Те здоров'я, що пропало;
Сльози жінки, серця міч,
П'яна лайка день і ніч...

Все воно туди пірнуло,
Все в тій бочці потонуло;
А вона все таж одна —
І без верху, і без дна!

Чую — вітер повіває,
Фляшку хилить та хитає;
А вона собі кива
Та до шинку зазива.

Я. Щоголів.

ВСЕВОЛОД ГАРШИН.

В. Гаршин народився в Харківщині 2 лютого 1855 р. Його батько походив зі старинного роду татарських мурз, котрі ще за царя Івана Грізного пристали до Москалів. Мати його була українкою з Катеринославщини і на ті часи була дуже добре освічена, як трудно було подібати жінку з такою освітою. Вона своєю доброю вдачею характера мала великий вплив на свого сина. Батько, будучи офіцером в однім полку, що стояв на Україні, часто переїздив з міста на місто зі своїм полком і се впливало сильно на малого хлопця Всеволода, зарисовуючи в його пам'яті вражіння і красу природи України, котру він дуже любив. Сей вплив частих переїздів лишив у хлопця глибокий слід в його характері, і той смуток, що все світився в його очах здається мав початок з тих переїздів. До чого він сам признавався. Тоді ще не було залізниць і сотки миль треба було їхати на конях. В році 1863 він

з України поїхав до Петербургу на конях. В році 1863 він з України поїхав до Петербургу на конях. 1864 р. вступив до гімназії. Вчив ся зле. Любив науки природничі і науку мови. Писати ще почав в гімназії, але при кінці науки захорів і пів року лічив ся, а за той час змінили сю гімназію в реальну школу і тим унеможливили йому піти на університет. А він хотів конче бути доктором, та не вдало ся.

Року 1874 вступив він в Гірничий Інститут. Ще коли він був в гірничій школі, почала ся війна Росії з Туреччиною за Болгарію 1877 р. і він 12 цвітня 1877 р. пішов охотником на війну, поїхавши до Кишиньова в полк. З Кишиньова до самої Туреччини він прийшов пішки в поході, перенісши все, що падає на простого жовніра в таких походах: холод, голод, спрагу, нужду... Був кілька раз в битві, а 11 серпня 1877 р. його зранено в ногу, а потім, як неспісного до війни, відіслали до дому лічити ся. В той час він і написав той твір „Чотири дні”, що подаємо низше. Він пише, що то було з одним жовніром з того самого полка, де і він був, але те, що він написав, все те він сам пережив. По війні назначено його офіцером, але він від тої чести відмовив ся і вийшов зараз же в оставку.

Війна на него зробила сильне вражінє і він так глибоко відчув своїм гарним характером всі страховища війни, що вони на него вплинули так сильно, що він став впадати в меланхолію, а потім безпричинний смуток зростав і його чорна туга закінчила ся божевілем. Він збожеволів. Лічив ся в харківській лікарні, де з ним дуже зле поводити ся і навіть сторожі били його. Ось що він згадував про ту лікарню, як прийшов до здоровля: — „Раз коли готовили для мене купіль я стояв коло вікна. Мені

згадали ся діточі роки, котрі я провів серед родини під опікою мами, котра так любила нас; уявилась і самотність в сїм темнім кутку сеї лікарні, котра осьвітлена одним вікном з зелізними ґратами. Коло вікна стояв високий парубок, що готовив для мене купіль і назирав за мною. Я думав... Але раптом сильний удар в груди звалив мене на землю і я впав без памяти. Се було знаком, що купіль готова. — „За що ти мене вдарив? — питаю ся я, опам'ятавшись, — що я тобі зробив?...” Колиб мені дали до вибору тепер куди піти — чи в лікарню, чи на каторгу, то я скорше пішов би на три роки в каторгу, ніж на один рік в лікарню. І тепер ще чую біль ось в тім місци”... — Так він говорив про ту лікарню. Коли так поводити ся там зі знаним на цілу Росію — письменником, то як вже там обходили ся з простими смертними?!...

Вилічившись він знову запопадливо писав оповідання, повні краси і житевої правди. Особливо гарною по хоробі вийшла повість „Червона квітка”, в котрій він описував муки і психольогічні настрої божевільного. Ся повість узнана як за найкращий клясичний зразок з обсягу психольогії божевільного.

Але незабором з ним знову счинив ся припадок божевіля і з року 1883 що року він хорував по кілька місяців, а підчас, коли себе краще чув, працював в Петербурзі секретарем в зелізно-дорожнім з'їзді і писав оповідання.

1887 р. в осени він став все чогось тужити і сумний вигляд говорив вже щось не добре. На весні 1888 р. він збирав ся поїхати через Україну на Кавказ і думав там богато працювати, а особливо перекладати. Та не довелось йому виконати свої плани. 15 марта 1888 р. у него почали прокидати ся

безумні ідеї. Він став похмурий. 16 марця слабість його опанувала ще більше і він не витерпів натиску божевілья, в обіймах безумної туги, вийшов з хати і, зійшовши кілька кроків вниз по сходах — зіскочив з четвертого поверху вниз зі сходів і розбив ся, але не на смерть. Його підняли розбитого з переломаною ногою і занесли до покою. При свідомості він тяжко страждав морально і ганив свій вчинок, цілюючи руки своєї жінки, котра під час довголітньої слабости його доглядала, як дитину. На питанє чи болять його? — він відповідав: — „Що значить сей біль в порівнаню з тим, що ось тут!“ — і при тім показував на серце. Він не раз ще казав: — „Мене мучить одно, що я таким остану ся завсїгди, буду калікою на ціле жите під опікою жінки, котрій і без того я жите змарнував. Будь я безруким, або безногим, будь я без очий, але зі свїжою головою! А то хиба жите?!...”

І він тяжко плакав і глибоко зітхав...

По кількох днях тяжких мук він умер 26 марця. Замкнули ся його прекрасні чаруючі очі на віки, котрі так рідко горїли радістю, а більше вони в смутку плакали, повні горячих сліз, глибоких дум і туги...

По собі він зіставив людству кількадесять творів, котрі визначають ся силою вислову і глибиною змісту. Він надто чуткий, передав в своїх творах весь жах всього зла, що оточує нас. В тих нечисленних творах він пережив і передав все, що може чоловік пережити. З кращих його творів суть слїдуючі: „Червона квітка“, „Медвіді“, „Сигнал“, „Пригода“, „Казка про жабу і рожу“, „Чотири дні“ і др.

В оповіданю „Чотири дні“, котре подаємо нижше до відомости читачів, змальовані муки зранено-

го жовніра на війні, котрий лишив в дома стареньку маму, свою наречену, товаришів і рідний край та пішов на край сьвіта вбивати таких самих, як він, невинних людей, що мають також стару матір і т. д. Його думки над своїм вчинком так глибокі, що поруч нелюдських страждань сильно захоплюють читача, і читач мимо волі задумує ся над малюнками війни і її ролю в житю людей. Оповідане „Чотири дні” зробило велику славу В. Гаршину в Росії і за її межами.

Ол. Гр—ий.

ЧОТИРИ ДНІ.

Я пам'ятаю. як ми бігли в лісі, як свистали кулі. як падали відірвані ними гіляки, як ми продирали ся через густі корчі глогу. Стріли стали частійші.

На краю діброви показало ся щось червоне, що блимало то там то сям. Сидорів, молоденький жовнірик першої роти („як він попав в наш загін?“ — блиснуло в моїй голові), раптом присів до землі і мовчки озирнув ся на мене великими переляканими очами. З уст його текла кров струмочком. Так, я се добре пам'ятаю. Я пам'ятаю також, як вже майже на краю діброви, в густих корчах, я побачив... його. Він був величезний, товстий турок, але я біг просто на него, хоч я не крепкий і худенький. Щось тріснуло, щось, як мені показало ся, велике перелетіло біля мене; в ухах задзвеніло. „Се він в мене вистрілив“, — подумав я. А він з зойком жаху притулив ся спиною до густого корча глогу. Можна було обійти корч, та від страху він нічого не памятав і ліз на колючі гіляки. Одним ударом я вибив з його рук мушкет, другим вткнув кудись свій багнет. Щось не

то заревло, не то застогнало. Потім я побіг далі. Наші кричали „урра!”, падали, стріляли. Памятаю, і я вистрілив кілька раз, вже вийшовши з лісу, на полянці. Раптово „урра” рознесло ся голоснійше, і ми всі разом подали ся наперед. Себ-то не ми, а наші, бо я остав ся. Мені се показало ся дивним. Ще дивнійше було те, що все раптом щезло; всі крики і стріли замовкли. Я не чув нічого, лише бачив щось синє; мабуть се було небо. Опісля і воно щезло.

*

*

*

Я ніколи не був в такім дивнім становищі. Я лежу, здасть ся, на животі і бачу перед собою тільки маленький кусочок землі. Кілька травинок, комашка лізе по одній з них в низ головою, якісь кусочки сьмітя з торічної трави — ось і весь мій сьвіт. І бачу я його тільки одним оком, бо друге заслоне не чи радше придавлене чимсь твердим, мабуть глякою, о котру спирає ся моя голова. Мені страшенно зле лежати, і я хочу, але рішучо не розумію, чому не можу поворушити ся. Так минає час. Я чую як тріщать коники в траві, бренять пчоли. Більше нема нічого. Нарешті я напружуюсь і визволяю праву руку з під себе і, опираючись обома руками в землю, хочу стати на коліна.

Щось гостре і швидке, як блискавка, пронизує все моє тіло від колін до грудий і голови, і я знову падаю. Знову морок без тями, знов нема нічого.

*

*

*

Я пробудив ся. Чому я бачу зорі, котрі так ясно сьвітять на чорно-синім болгарськiм небі?

Хиба я не в наметі? Пощо я виліз з него? Я роблю рух і відчуваю страшенний біль в ногах.

Так, я зраний підчас бою. Тяжко чи ні? Я хватаю ся руками за ноги там, де болить. Мої ноги і права і ліва покрились зашкорузлою кровю. Коли я доторкаю ся до них руками, біль ще дужчий. Біль, наче зуби болять: постійний, нестерпний біль. В ухах дзвенить, голова отяжіла; ледво розумію я, що зраний в обі ноги. Що-ж се такє? Чом мене не забрали? Не вже-ж турки розбили нас? Я починаю пригадувати собі, що було зі мною, спочатку смутно, потім яснійше, і приходжу до висновку, що ми не розбиті зовсім. Бо я впав (правда, я сього не памятаю; але памятаю, як всі бігли вперед, а я не міг бігти, і в мене осталося тільки щось сине перед очима) — і впав на полянці, на вершку горба. На сю полянку нам показував наш маленький полковник. „Хлопці, ми будем там!“ — кликнув він до нас своїм дзвінким голосом. І ми були там: значить, ми не розбиті... Чому-ж мене не забрали? Тут жеж на поляні рівна площа, все видко. Напевно, мабуть, не я один лежу тут. Вони стріляли часто. Треба повернути голову і подивити ся. Тепер зробити се зручнійше, бо ще тоді, коли я, прочунявшись, бачив травку і комаху, що лізла вниз головою, я, намагаючись підвести ся, впав не в те саме положенє, а перевернув ся на спину. Через те-то мені видно сі зорі.

Я підводжусь і сідаю. Се робить ся трудно, коли обі ноги перебиті; гілька раз трібую, усилюю ся і нарешті, з сльозами в очах, що виступили від болю, я сідаю.

Наді мною — кавалочок чорно-синього неба, на котрім горить велика зоря і кілька маленьких, до-

окола мене щось темне і високе. Се — корчі. Я в корчах: мене не знайшли!

Я відчуваю, як ворухить ся волосє на моїй голові.

Одначе, як то я опинив ся в корчах, коли вони застрілили мене на нивці? Може бути, що вже зранений, я переліз сюди, не памятаючи себе від болю. Дивно тільки, що тепер я не можу поворухити ся, а тоді я міг дорачкувати до сих корчів. А може бути, в мене тоді була тільки одна рана, а друга куля досягла мене вже тут.

Бліді й блідо-рожеві плями заворушили ся довкола мене. Велика зоря поблідла, кілька маленьких — щезли. Се сходить місяць. Як тепер гарно в дома!...

Якісь дивні звуки долітають до мене... Начеб то хтось стогне. Так, се — стогін. Чи лежить коло мене який такий же забутий, з перебитими ночами або з кулею в животі? Ні, стогін так близько, а біля мене, здаєсь, нема нікого... Боже мій, та-ж бо то я сам! Тихий, жалібний стогін; невже мені й справді так болючо? Мабуть. Тільки я не розумію сього болю, бо в голові у мене туман, олово. Краще легти знову і заснути, спати, спати... Тільки чи я прокинусь коли небудь? То все одно.

В ту хвилю, коли я збрив ся лягти, широка бліда пасма місячного сьвітла ясно осьвітила місце, де я лежу, і я бачу щось темне і велике, що лежить яғих пять кроків від мене. Де-не-де на ньому видно відблиски місячного сьвітла. Се гузики або зброя. То або труп, або зранений.

Все одно, я ляжу...

Ні, не може бути. Наші не пішли. Вони тут, вони відбили турків і сами зістали ся на сій позиції. Чому-ж нема ні згоми, ні тріску палаючих огнів?

Та я-ж бо від ослалення нічого не чую. Вони напевно тут.

— Поможіть!... Поможіть!...

Дикі, безумні, хриплі зойки виривають ся з моїх грудий, і нема на них відповіді. Голосно розпливають ся вони в нічному воздуху. Все решта мовчить. Тільки сьвіргуни тріскотять, як і ранійше, без перестанку. Місяць жалібно дивить ся на мене круглим блідим лицем.

Колиб він був зраниений, він пробудив би ся від такого крику. Се труп. Наш чи турок? Ах, Боже мій! Ніби не все одно?... І сон спускаєть ся на мої запалені очи.

*

*

*

Я лежу з закритими очима, хоч вже давно пробудив ся. Мені не хочеть ся відімкнути очий, бо я, крізь закриті повіки відчуваю сонячне сьвітло: коли я розкрию очи, то воно буде різати їх. Так і краще не ворухити ся... Вчора (здаєть ся, то була вчора?) мене зранили; минула доба, мине друга, я вмру. Все одно. Краще не ворухити ся. Хай тіло буде непорушне. Як би було-б добре спинити і працю мозку! Та її нічим не затримаєш. Думки, спогади товплять ся в голові. Правда, все се не на довго, швидко кінець. Тільки в часописях лишить ся кілька рядочків, що, ось мов, страти наші незначні: зранено стільки то; убитий рядовий з вольноопреділящих ся*), Іванов. Ні, навіть і призвища не напишуть; прямо скажуть: забитий один. Один рядовий, як те одне щеня.

Ціла картина яскраво запалєє ся в моїй уяві. Се було давно; зрештою, все, все моє житє, то житє, коли я ще не лежав тут з перебитими ногами, було так давно... Я йшов улицею, гурток людей спинив мене. Юрба стояла і мовчки дивили ся на щось біленьке, окровавлене, жалібно скавуліюче. Се було маленьке гарненьке щеня: вагон кінної залізниці переїхав його. Воно гинуло, ось як тепер я. Якийсь двірник протиснув ся крізь юрбу, взяв песя за шкуру і поніс. Юрба розійшлась.

Чи забере мене хто небудь? Ні, лежи і вмирай. А яке гарне житє!... В той день (коли трапилось нещастє з песятком) я був щасливий. Я йшов в *якімсь* опяніню, тай було від чого. Ви, спогати, не мучте мене, лишіть мене! Колишне щастє, теперка муки... хай би зістали ся одні муки, хай не мучать мене згадки, котрі мимоволі насувають порівнанє. Ах, туча, туга! Ти гірша ран!

Одначе стає горячо. Сонце пече. Я розкриваю очи, бачу ті-ж корчі, те-ж небо, тільки при деннім освітленю. А ось і мій сусід. Так, се турок, труп. Який здоровезний! Я пізнаю його, се той самий...

Перед мною лежить мною забитий чоловік. За що я забив його?

Він лежить тут мертвий, окровавлений. Пощо судьба пригнала його сюди? Хто він? Мабуть і у нього, як і у мене, є старенька мати. Довго вона буде вечерами сидіти коло дверей своєї убогої хатини та поглядати на далеку північ: чи не йде її ненаглядний син, її робітник і кормитель?...

А я? І я також... Я навіть би поміняв ся з ним. Який він щасливий: він не чує нічого, не відчуває ні болю від ран, ні смертельної туги, ні спраги...

Багнет вліз йому просто в серце... Ось на мундурі велика чорна діра; вколо неї кров. *Се зробив — я.*

Я не хотів сього. Я не хотів зла нікому, коли йшов бити ся. Думка про те, що і мені доведеть ся вбивати людей, ані шибнула в моїй голові. Я уявляв собі тільки, як то я буду наставляти *свої* груди під кулі. І я пішов і наставляв.

Ну і що-ж? Дурень, дурень! А сей нещасний фелах*) (на нім єгипетський мундур) — він винен ще менше. Ранійше, нім їх посадили, як оселдців в бочку, на пароплав і повезли до Царгороду, він і не чув ні про Росію, ні про Болгарію. Йому приказали йти, і він пішов. Коли-б він не пішов, його почали-б бити дрючками, а ні, то який небудь паша всадив би в него кулю з револьвера. Він йшов довгим, тяжким походом зі Стамбула до Рущука. Ми напали, він обороняв ся. Та, бачучи, що ми страшні люди, що не боять ся його патентованої англійської гвінтівки Пібоді і Мартіні, все лізем і лізем вперед, в'я жахнув ся. Коли він хотів втікати, якийсь маленький чоловічок, котрого він міг би вбити одним ударом свого чорного кулака, підскочив і вткнув йому багнет в серце.

Що же він винен?

І що винен я, хоч я і забив його? Що я винен? За що мене мучить спрага? Спрага! Хто знає, що значить се слово! Навіть тоді, коли ми йшли по Румунії, роблячи в страшні сорокстепеневі спеки переходи по пятьдесят верст денно, тоді я не почував того, що відчуваю тепер. Ах, коли-б хто небудь прийшов!

*) Фелах — турецький жовнір з Африки.

Боже мій! Та у него в сій великій фляшці напевно є вода! Але треба дістати ся до нього. Що се буде коштувати! Все одно, дістанусь.

Я лізу. Ноги волочать ся; руки ледво посувають непорушне тіло. До трупа зо два сяжні, та для мене се більше — не більше, а гірше — десятків верст. Все-ж таки треба лізти. Горло горить, пече, як огнем. Та й вмреш без води скорше. Все таки, а може бути...

Ось фляшка, в ній є вода — і як багато!

І я лізу. Ноги зачіплюють ся о землю, і кождий рух викликає нестерпний біль. Я кричу, кричу з риданєм, а все таки лізу. Нарешті ось і він. Ось фляшка, в ній є вода — і як багато! Здаєть ся, більше пів фляшки. О! води мені стане на довго... до самої смерти!

Ти спасавш мене, моя жертво!... Я почав відвязувати фляшку, сперши ся на один лікоть, і рап-

тово, стративши рівновагу, впав лицем на груди свого спасителя. Від него вже було чути сильний запах трупа.

* * *

Я напив ся. Вода була тепла, але не зіпсута, і до того її було багато. Я проживу ще кілька днів. Памятаю в „Фізіології щоденного життя” сказано, що без їжи чоловік може прожити більше тижня, аби була вода. Так, там ще є розповідь самогубця, що заморив себе голодом. Він жив дуже довго, для того що пив.

Ну й щож? Коли я проживу ще днів пять-шість, щож буде з того? Наші пішли, Болгари розбігли ся. Дороги близько нема. Все одно — вмирати. Тільки замість тридневної агонії, я зробив собі тижневу. Чи не краще скінчити з життям? Коло мого сусіди лежить його мушкет, прекрасна англійська видумка. Тільки варто протягнути руку; потім один мент і кінець. Патрони валяють ся ось тутка-ж таки купою. Він не встиг вистріляти всіх.

Так скінчить, чи — чекати? Чого? Спасеня? Смерти? Чекати, поки прийдуть Турки і почнуть здирати шкуру з моїх зраних ніг? Краще вже самому.

Ні, не треба підупадати духом; буду бороти ся до краю, до останних сил. Бо ось коли мене знайдуть, я вратований. Може бути, що кости не ушкоджені. Мене вилічуть. Я побачу рідний край, маму, Марусю...

Господи, не дай довідати ся про всю правду! Нехай думають, що я забитий на місци. Що буде

з ними, коли вони довідають ся, що я мучив ся два, три, чотири дні!

Голова крутить ся; моя подорож до сусіди мене зовсім замучила. А тут ще той запах трупа. Як він почорнів... Що буде з ним завтра або позавтра? І тепер я лежу тутка тільки тому, що нема сили відлізти. Відпочину і порачкую на старе місце; вітер дує звідси і буде відносити від мене сморід.

Я лежу зовсім знеможений. Сонце пече мое лице, руки. Нема чим прикритись. Колиб хоч ніч скорійше; се здаєть ся, буде друга.

Думки путають ся, і я падаю непритомний.

*

*

*

Я спав довго, бо коли пробудив ся, була вже ніч. Все так само; рани болять, сусід лежить, такий як був величезний і непорушний.

Я не можу не думати про нього. Невже я полішив все миле, дороге, йшов сюди тисячверстним походом, терпів холод, голод, мучив ся від спеки; не вже нарешті я лежу тепер в таких муках — тільки длятого, щоби сей нещасний перестав жити? Або я хиба що небудь зробив користне для військових справ, крім сього мордерства?

Мордерство, убійник... І хтож? Я!

Коли я задумав йти бити ся, мати і Маруся не відмовляли мене, хоч і плакали надімною. Осліплений ідеєю, я не бачив сих сліз. Я не розумів (тепер я зрозумів), що я робив з близькими мені істотами.

Чи варто згадувати? Минуло не вернеш.

А які дивні відносини до мого вчинку зявились у богатюх знайомих! „Ну, божевільний"! Лізе, сам сам не розуміючи чого"! Як вони могли говорити

се? Як вяжуть ся такі слова з їх уявами про героїство, любов до рідного краю і інші такі річи? Яж бо в їхніх очах виявляв всі ті заслуги. А проте я — „божевільний”.

І ось я їду до Кишиньова; на мене навантажують торністру і всякі військові причандали. І я їду разом з тисячами, серед котрих хиба тільки кілька найдеть ся таких як я, що йдуть добровільно. Решта лишились би в дома, колиб їм дозволили. Одначе вони йдуть також, як і ми „свідомі”, проходять тисячі верст і б'ють ся так само, як і ми, як ще не лучше. Вони виконують свої обовязки, не дивлячись на те, що зараз би все полишили і пішли — колиб тільки дозволили.

Понесло різким ранішнім вітерцем. Корчі захитали ся, випирхнула напівсонна пташина. Зорі згасли. Темно-синє небо посіріло злегка вкрило ся ніжними хмарками; сіра мрака здіймала ся з землі. Наставав третій день мого... Як се назвати? Житє? Агонія?

Третій... Скільки їх ще лишилось? В кождім разі небогато. Я дуже зіхляв і, здаєть ся, навіть не зможу відсунутись від труна. Скоро ми порівнаєм ся з ним і не будемо неприємними один другому.

Треба наптити ся. Буду пити три рази на день: рано, в полудне і вечером.

*

*

*

Сонце зійшло. Його величезний круг, весь пересічений і поділений чорними гиляками корчів, червоний як кров. Сьогодні буде, здаєть ся, горячо. Сусіде мій — що станеть ся з тобою? Ти й тепер страшний.

О, так, він був страшний. Його волосє почало вилізати. Його шкура, чорна від природи; побіліла і пожовкла; роздуте лице натягнуло її на стільки, що вона розпукла ся за вухом. Там черва шамотіла. Ноги, обуті в штиблети, роздулись, і поміж гаплицами штиблетів вилізли великі піхурі. І цілого його роздуло як гору. Що зробить з нього сонце нині?

Лежати так близько коло нього немислимо. Я повинен відсунутись, щоб там не було. Та чи зможу я? Я ще можу підвести руку, відімкнути фляшку, напити ся води; але пересунути своє тяжке, непорушне тіло? Все таки буду посуватись, хоч потрошки, хоч на пів кроку в годину.

Цілий ранок минає в мене в сїм пересуваню. Біль страшний, та що він мені тепер? Я вже не памятаю, не можу уявити собі відчужань здорового чоловіка. Я навіть ніби привик до болю. В сей ранок я відліз таки сажнів зо два і опинив ся на старому місци. Але я не довго користав зі сьвіжого воздуха, коли взагалі може бути сьвіжий воздух в шести кроках від гниючого трупа. Вітер перемінив ся і знов несе на мене сморід, до того сильний, що мене млоїть. Порожний живіт доскульно в судорогах корчить ся; все нутро перевертаєть ся. А смердюче, заражене повітре так і пливе на мене.

Я попадаю в розпуку і плачу.

*

*

*

Зовсім розбитий, одурманений, я лежав майже без памяти. Раптом... Чи не обман се розстроєного уявлення? Мені здаєть ся, що ні. Так, се розмова. Кінський топіт, людська розмова. Я ледво не закрячав, але стримав ся. А що, як се турки? Що тоді?

До сих мук добавлять ся ще інші, більш жорстокі, від котрих до гори волосе стає, навіть тоді, коли про них читаєш в газетах. Здеруть шкуру, підсмажать зранені ноги... Добре, коли ще тільки се; бо вони вміють придумувати. Невже краще скінчити жите в їхніх руках, ніж умерти тут? А коли се — наші? О, прокляті корчі! На що ви обросли наоколо мене таким густим парканом? Нічого я не бачу крізь них; тільки в однім місци наче віконце між гиляками відкриває мені крайовид в далеч, в долину. Там, здається ся, є струмок, з котрого ми пили перед боєм. Так, ось і величезна плита з пісковіку, положена через струмок, наче місток. Вони, напевно, пойдуть через неї. Розмова змовкає. Я не можу прислухати ся мові, якою вони говорять: в мене і слух ослаб. Господи! Коли се наші... Я закричу до них; вони почують мене і від струмочка. Се краще, нім ризикувати попасти в лапи башибужуків. Чого-ж вони так довго не їдуть? Нетерплячка томить мене; я не помічаю навіть запаху трупа, хоч він ані трошечки не змінив ся.

І раптом на переході через струмок показують ся козаки! Сині мундури, червоні лампаси на шараварах, піки. Їх ціла півсотня. В переді, на гарнім кони, офіцер з чорною бородою. Тільки но півсотня перебралась через струмок, він повернув ся на сідлі цілим тілом назад і закричав:

— Р-и-с-ю, ма-арш!

— Стійте, стійте, Бога ради! Поможіть, допоможіть, братя! — кричу я; але топіт сильних коний, стукіт шабель і голосна мова козаків голоснійші мого хрипіння — і мене не чують!

О, прокляте! Я знеможений падаю лицем до землі і починаю ридати. З переверненої мною фляш-

ки тече вода, моє житє, моє спасенє, надїя ратунку від смерти. Але я се помічаю вже тоді, коли води остало ся не більше, як пів шклянки, а решта її ввійшла в спрагнілу, суху землю.

Чи можу я пригадати той настрій, котрий охопив мене після сього страшного випадку? Я лежав непорушно, з напів замкненими очима. Вітер весь час переміняв ся і, то дув на мене сьвіжим і чистим воздухом, то знов обливав мене смородом. Сусід в сей день зробив ся страшніший всякого описаня. Раз, коли я відімкнув очи, щоби глянути на нього, я жахнув ся. Лиця у нього вже не було. Воно злізло з костий. Страшна костяна усьмішка, вічна усьмішка, показала ся мені такою огидною, такою страшною, як ніколи, хоч мені доводило ся нераз тримати в руках черепа і складати з окремих костомех цілі голови. Сей кістяк в мундурі з блискучими гудзиками заставив мене затрясти ся. „Се війна, — подумав я — ось її малюнок”.

А сонце пече і жарить як і ранійше. Руки й лице у мене давно вже обпечені. Воду, що лишила ся я випив всю. Спрага мучила так сильно, що, порішивши трошки сербнути води, я зараз проковтнув всю. Ах, чом я не крикнув до козаків, коли вони були так близько від мене! Коли-б навіть се були і турки, все таки краще. Ну, мучили-б годину, дві, а тут я і не знаю ще, скільки часу доведеть ся валять ся тут і страждати. Мамо моя, дорога моя! Вирвеш ти свої сиві коси, вдарившись головою в стїну, проклянеш той день, коли родила мене, весь сьвіт проклянеш, що видумав на стражданя людям війну!

Але ви з Марусею, мабуть і не дізнастєсь про мої муки. Прощайте, мамо, прощай, моя наречена,

мое коханє! Ах, як тяжко, гірко! Під серце щось підходить...

Знов се біленьке щеня! Сторож не пожалів його, стукнув головою о стїну і кинув в яму, куди кидають сьміте і ллють помії. Але воно було живе. І мучилось ще цілий день. А я нещаснійший від него, бо я мучу ся цілих три дні. Завтра — четвертий, опісля пятий, шестий... Сметрь, де ти? Йди, йди! Візьми мене!

Але смерть не приходить і не бере мене. І я лежу під сим страшним сонцем, і нема у мене й каплі води, щоби освіжити пересохле горло, і труп заражає мене. Він зовсім розплив ся. Тьма-тьменна хробів падають з него. Вони аж кишать! Коли він вже буде з'їджений і з него остануть ся одні кости й мундур, тоді — моя черга. І я буду таким, як він.

Минає день, минає ніч. Все так само. Настає ранок. Все те саме. Минає ще день...

Корчі хитають ся і шелестять, наче тихо розмовляють. „Ось ти помреш, помреш, помреш!” — шепчуть вони. „Не побачиш, не побачиш, не побачиш!” — відповідають корчі з другого боку.

— Та тут їх і не побачиш! — голосно залунало коло мене.

Я стріпенув ся і разом приходжу до себе. З корців дивлять ся на мене добрі блакитні очи Яковлева, нашого ефрейтора*).

— Лопати — гукає він. — Ось тут ще двоє, тай їхній.

*) Ефрейтор — перша старшина рядового жовніра.

„Не треба лопат, не треба закопувати мене, я живий!” — хочу я закричати; але слабий стогін виходить із запеклих губ.

Господи! Та що се він живий?

— Господи! Та що се він живий? Барин Іванов! Хлопці! Катай сюди, наш барин живий! Та доктора влич!

В пів хвилини ллють мені в рот воду, горівку і ще чогось. Потім все щезає.

Одноманітно гойдаючись, рухають ся ноші. Се одноманітне гойданє усипляє мене. Я то просну ся, то знову без тями. Перевязані рани не болять; якесь невимовно приємне почуте розлило ся по цілім тілі...

—Сто-о-ой! О-опуска-а-й! Санітари*), четверта зміна, марш! За ноші! Берись, підно-оси!

Се командує Петро Іванович, наш шпитальний офіцер, високий, сухий і дуже добрий чоловік. Він такий високий, що, повернувши очи на його бік, я завжди бачу його голову з рідкою довгою бородою і плечи, хоч ноші несуть на плечах чотирох високих жовнірів.

— Петре Івановичу! — шепочу я.

— Що, голубе?

Петро Іванович нахиляєть ся наді мною.

— Петре Івановичу, що вам казав дохтор? Скоро я помру?

— Що ви, Іванов, годі вам! Не вмрете ви. У вас бо всі кости цілі. Ось який щасливчик! Ні кости ні жили. Та як ви вижили сих три з половиною доби? Що ви їли?

— Нічого.

— А пили?

— В турка взяв фляшку. Пестре Івановичу, я не можу говорити зараз. Потім...

— Ну, Господь з вами, голубчику, спить собі.

Знову сон, безтямність...

Я опинив ся в дивізіоннім шпитали. Наді мною стоять лікарі, сестри милосердя**) і опрiч них я ба-

*) Санітар—той, що подає поміч раненим і помагає хорим.

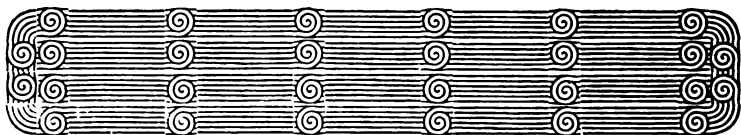
**) Добровільні помічниці лікарів на війні.

чу ще знайоме лице відомого петербурського професора, що нахилив ся над моїми ногами. Його руки окровавлені. Він пораєть ся коло моїх ніг не довго і звертаєть ся до мене:

— Ну, щасливий ваш Бог, молодий чоловіче! Жити будете. Одну ніжку — то ми від вас взяли; ну, та се бо дурниця. Можете ви говорити?

Я можу говорити і розповідаю їм все, що тут написано.

Заповіт Ярослава Мудрого.

I.

Умираючи, князь Ярослав
Заповіт своїм дітям покинув,
Щоб Україна—Русь, край наш любий—святий,
У руках у синів не загинув.
В заповіті тому написав Ярослав
Коротеньке, та мудреє слово:
— „Ви любіте ся, дітки мої,
Та шануйте один ви одного:
Та щоб згода між вами була,
Вас бо ненька одна породила,
І тоді вас ніщо не злама,
Й не здола вас ворожая сила.
Коли ж буде незгода у вас,
То загинете ви, мої діти,
Та загубите й край дорогий, —
Буде лихо тяжке він терпіти”.

II.

Поховали сини свого князя-отця
Та й Україною правити стали;
Але батьків сьвятий заповіт
Залишили вони, занедбали.
А Україна-Русь, наша мати сьвята,
Повила ся в тугу та горе;
Розпило ся по ній князюване нове,
Мов хвилясте неситеє море:
Брат на брата війною пішов,
Сполучившись з чужою ордою,
І заплакала Русь, застогнала кругом,
Полила ся недоля рікою...
Не орач тоді в полі сьпівав,
А на нивах круки закрпчали,
Та крилату свою величезну сімю
На обід на кривавий скликали.
І злітались, як хмарки, круки
Та й довбали козацькії очи,
А вже решту сіроми-вовки
Доїдали у темнії ночі.

III.

Проминули ті сумні часи,
За відмінами бігли відміни, —
Відмінилось усе, тільки той заповіт
Не змінивсь аж до нашої днини.

Ми читаєм його, заучаєм його,
Та нема і тепер у нас згоди,
І панують над нами давно
То одні, то другії народи.
І втягнулись ми щиро в ярмо,
Бо вже рідне, своє нам зробилось чуже,
До чужого ж ми стали горнутись.
І безпечно нам в шкурі чужій,
Ми забули, що єсть у нас мати,
Ще й без сорому кажем під час:
„Україні-Руси вже не встали!”

Правда, любі мої патріоти-брати,
України — небоги синочки!
Правда, сестри байдужні мої,
Удовиці старенької дочки!
Нащо здав ся вам край дорогий?
За що вам свою неньку кохати?
Ви зросли, живете — непотрібна тепер
Вам убогая рідная мати!...

М. Кононенко.

Дні нашої слави і недолі.

Ч Е Р В Е Н Ь .

5-го червня 1709 р.

Зараз же по прилученю України до Москви, московські царі почали всякими насильствами відбирати права і привелеї українському народови, котрі були застережені при прилученю. Колиж приймав гетьманьство Іван Мазепа, то власть гетьмана і права Українців ще більше обкраяно аж 22 параграфами. На український народ посиляли ся нечувані утиски. Незадоволенє народа скоро росло і поміж казацтвом та старшиною почали ширитись думки про опір тим насильствам. Зроджувала ся партія незалежної України. До тої партії належав і сам гетьман І. Мазепа, хоч своїх думок нікому щиро не висловлював, а противно, вів хитро таку політику, щоби здобути більше довіря в московського царя Петра І. Народ був незадоволений з І. Мазепи і засилав до царя скарги, та сї скарги ще більш підтримували Мазепу в очах царя. Рівночасно Мазепа стежив за успіхами Шведського короля Карла XII., котрий йшов війною на Росію **Серез Польщу і Литву.** Колиж Карло XII.

наближив ся до границь України, Мазепа 5 червня 1709 року прибув до шведського табору з своїми полками, щоби разом ударити на московське військо. Він думав, що, поборовши Москву, Україна стане незалежною на віки вічні під ошікою Швеції, о чім були договори між Мазепою та шведським королем Карлом XII. В документах з тих часів знаходимо ось такі умови по між ними:

— „Україна обох сторін Дніпра з війском Запорезьським і народом малоросійським має бути вічними часами свободна від всякого чужого володіння”. З того видно чого Мазепа прилучив ся до Шведів.

6-го червня 1224 р.

відбула ся кривава битва поміж руськими князями і татарами над річкою Калкою, що впадає в Азовське море. Ся битва скінчила ся нещасливо для українських князів. Мало не все військо їх лягло трупом. Ледво втікли поранені з бойовища Мстислав Удатний і Данило Волинський, а решту князів татари повязали, поклали рядом на землю, а на них дошки і на тих дошках посідали бенкетувати і таким чином подусли їх.

7-го червня 1843 р.

помер поет Маркіян Шашкевич.

8-го червня 1653 р.

На весні 1653 р. Б. Хмельницький розбив польське військо під Батогом. Тоді Козаки хоч в часті віддячили їм за Берестечко.

11-го червня 1876 р.

видано російським урядом указ, котрим заборонено друкувати українські книжки в Росії. Сим указом замкнено уста цілому українському народу, бо, крім друкування книжок, було заборонено: привозити з Галичини на Україну книжки писані укр. мовою, неможна було виставляти театральних штук і навіть сьпівати укр. пісні. Сей нечуваній жорсткий наказ притамував українське жите і довгі роки український народ мусів карати ся німим під кнотом в ярмі лютих царів. Та укр. народ не загубив своєї мови і пісні навіть в довголітнім мовчаню, бо аж року 1906 загально-російською революцією знесено сей указ. А по знесеню ціла Україна воскресла до нового жита, до відродження.

14-го червня 1722 р.

помер гетьман Іван Скоропадський.

Того-ж дня 1891 р.

помер письменник Василь Мова.

17-го червня 1895 р.

помер великий український учений і письменник Михайло Драгоманів. Він народив ся р. 1841 в укр. сімі невеличкого панка у Гадячу на Полтавщині. Скінчивши гімназію, а потім київський університет, він вже за 2 роки по скінченю став в ньому професором. Здобувши дуже широку осьвіту, глибоко шанував вселюдську науку. Драгоманів тримав ся погляду, що треба поважати все краще, що витворили чужі народи і переносити його на рідний ґрунт, але так, щоб з нього могли користуватись і всі народи, а для того треба ширити

науку рідною мовою, яка всім ясна й зрозуміла. І він багато писав наукових праць на укр. мові. Такі погляди не сподобались російському урядови і його скинено з посади і вигнано його з України. Тоді він поїхав до Галичини і дуже багато прислужився для культурного розвою Українців в Австрії, а під його впливом почав писати І. Франко, М. Павлик і др. Потім Драгоманова запрошено у Болгарію на професора університету у Софії, де він позіставав аж до смерти.

18-го червня 1569 р.

відбув ся Люблинський сойм, на котрім проголошено так звану Люблинську Унію. Давно вже польські пани хотіли урвати права Литві а й Україні, котра була тоді під Литвою і на Люблинськiм соймi зiбрали ся польські та литовські послы укладати унію, себто згоду злуки. Та литовські послы, почувши яку хотять згоду з ними Поляки заключити, в ночи тихцем повтікали з сойму. Добра мабуть була згода!... Поляки-ж користуючись тою нагодою, неправдою прилучили Волинь та Підляше до Польщі, наобіцявши українській шляхті та духовенству золотих грушок на вербі. Далі, такою-ж дорогою нахабства і підступу, прилучили до Польщі Браславщину та Київщину. Вернувшись до сойму литовські послы немогли вже противити ся польським несправедливостям і хоч не хоч присягли разом з польськими послами новій унії, котра злучила Литву з Польщею і фактично обкраяла всі права Литви. З того часу короля мали вибирати разом і сойми мали бути спільні. Таким чином Люблинська Унія склала з Польщі і Литви одну „річпосполиту”

(державу), пригорнувши майже всю Правобережну Україну.

18-го червня 1709 р.

зруйновано стару (чортомлицьку) Січ. Коли московські війська били ся зі Шведами на землі українській і козаки передали ся до Шведів — Москалі казали ся зі злости і страшно катували народ та палили села, де ховали ся люди і розбиті ватаги козаків. Одержавши від царя Петра I. наказ полковник москов. війська Яковлев перейшов через Кодацький поріг на Дніпрі і спалив Старий та Новий Кодак з околицями і наблизивсь до Камінного Затоку, невеличкої козацької фортеци, що була поблизу самої Січи. Козаків у Січи тоді було мало, але вони пару раз відбили московське військо, котре на човнах напало на Січ. Та незабаром наспів Москалям на підмогу зі своїм полком полковник Гнат Галаган, колишній Запорожець, що добре знав місцевість Січи. Колись він був добрим запорожцем, а тепер, зрадивши свій народ, помагав Москалям. Прибувши до Січи він вигукнув: „Віддайте зброю і покоріть ся — вас всіх помилують!” Запорожці бачили, що недадуть ради Москалям, повірили Галаганови і піддали ся. Та їх заковано в кайдани і страшно катовано. Одних рубали, других вішали, сажали на палі, мордували і т. д. Всі куріні й будівлі попалено, усе винищено в пень, навіть могили порозкидувано і повикидано мертвих і т. д. Обікравши нарешті церкву Січову і забравши гармати, гаківниці, прапори, порох і всю живність пішли далі руйнувати українські селища.

23-го червня 1870 р.

помер поет Амврозій Метлинський.

24-го червня 1651 р.

Б. Хмельницький дав привелеї київській братській школі. Братства поветали на Україні підчас польського панованя в ціли оборони своєї церкви, просвіти й культури від утисків польських.

25-го червня 1205 р.

Знайшов смерть на війні з польським князем Лешком славний князь Галича Роман. Мертвого його привезли до Галича, де й поховали. По нім зівстав ся глибокий слід в історії Руси-України, як оборонця праїдної віри Українців від підговорів Папи пристати на католицтво.

26-го червня 1638 р.

вів уперту й довгу боротьбу з Поляками гетьман Д. Гуня, котру розпочав другий гетьман Остряниця. Се було перед самою майже Хмельниччиною і народ зробив повстанє проти Поляків. Але чере те що Остряниця нерозумно повів справу, а потім утїкши, лишив все на Божу волю, — новий гетьман Гуня не міг виграти битви, хоч наробив великої шкоди Полякам, а сам подав ся на Запороже.

27-го червня 1663 р.

Брюховецького вибрано гетьманом.

Того-ж самого дня 1672 р.

Самійловича вибрано гетьманом.

28-го червня 1768 р.

Залізняк і Гонта здобули Умань. Після Люблинської Унії Правобережна Україна підпала під кормигу

польської шляхти. Укр. народ і козакн, що замешкували сї землі, звикли до волї, а польські пани заводили свої порядки і страшенно утискали народ. Люди довго терпіли сї утиски Поляків, а коли вже не стало сили — почали збратись в ватаги під проводом козаків і почали нищити панське добро. Тих людей звали „гайдамаками”. Маленькі повстаня тягли ся довго, а нарешті счинилось страшне велике гайдамацьке повстанє — Колївщина. Гайдамаків ще звали колїями — від слова той, що коле. Те повстанє вибухло по весні 1768 р. на чолї котрого став козак Максим Залїзняк. Довго терпів народ тяжкі утиски, але урвавсь йому терпець: повстанє полумсьм розлягло ся по всьому правобережю, а навіть в Галичинї. Не одні тільки пани кривдили селян, а й католицьке духовенство (ксьондзи). Гайдамаки почали борбу не тільки проти панів, а й за свою віру. Поляки й жиди кинули ся шукати захисту. Найбільше їх зібрало ся в Уманї, бо се місто було добре заосмотрене. Залїзняк розіслав свої листи з закликом до Українців стати на оборону своєї віри і волї, а сам стояв зі своїм загоном під Чигиринном. Як один чоловік відгукнула ся Україна і під його рукою зібрало ся велике військо. З ним рушив Залїзняк на Умань. Під Уманем до Залїзняка приєднав ся сотник Іван Гонта з своїми козаками. Підступивши до Уманя гайдамаки стали його здобувати штурмом. Трійцять годин відбивались Поляки, але не встояли проти гайдамаків і муєли пустити їх в місто. Два дні лютували гайдамаки в місті. Залїзняк розіслав скрізь загони і дозволив нищити ворогів. Пани налякались, побачивши, що сами нічого не вміють проти сили гайдамаків, звернули

ся. о. поміч до цариці Катерини II. Цариця прислала своє військо під проводом полковника Гурєва. Той отаборив ся коло Залізняка і став підступом намовляти його пристати до них, щоби разом воювати проти Поляків. Через кілька день він закликав до себе на бенкет Гонту і Залізняка. На тім бенкеті він хитрощами забрав всю гайдамацьку старшину а й Гонту і Залізняка. Звелів їх повязати і вже повязаних і закутих люто бив та катував. А весь табор гайдамацький розбито і силу гайдамак закуто і забрано в полон. Потім Гонту віддали в руки Поляків, котрому ті завдали пекельні муки і, поціматувавши його тіло та здерши з нього шкуру забито на смерть, а відтак кавалки його тіла повивішувано по шляхах на шибеницях на пострах другим. Залізняка з великим товариством гайдамаків заслано на Сибір, де він і помер.

29-го червня 1651 р.

початок битви козаків з Поляками під Берестечком на Волні. Про сю битву розповімо в липневій книжочці.

Того-ж дня 1898 р .

заведено ввіймовий стан в Галичині.

В КНИЖОЦІ ЗА ЦЬВІТЕНЬ ЗАЙШЛА ПОХИБКА:

1) Сторона 61, стрічка 4-та з гори: місто 18914 р. має бути 1814 р.

2) Сторона 62, стрічка 13 з гори: місто 1898 р. має бути 1908 р.

Огсі дві похибки належить справити.

Реданція.

ЗАХОДОМ
ТОВ. „ПРОСВІТА“ В АМЕРИЦІ

виходять :

1. **Місячні книжочки.** — Кожного 15-го виходить одна книжочка. Передплата в Злучених Державах вносить річно \$1.00, а поза границями Зл. Держав річно \$1.50.

2. **Газетка для дітей „Цвітка“.** — Рівнож виходить раз в місяць кожного 15-го. Передплата на ту газетку стоить річно в Злучених Державах 75 ц., а за границею \$1.00.

Для членів „Просвіти“ вносить передплата на оба висші видавництва \$1.50 річно.

3. „СВІТОВІ ПЕРЛИНИ“.

ПЕРША СЕРІЯ. Число 1.

Л. ТОЛСТОЙ.

Де любов, там і Бог.

Ціна 10 цнт.

Гроші належить слати або чеком, або через „Money Order“, випсані на:

„PROSVITA“

83 Grand Str., Jersey City, N. J.